TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 414 YIL XXXV EKİM 1997

FUAD PAŞA VE PROF.DR. RODERİC H. DAVİSON

*Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ**

Milliyet gazetesinin Amerika'da yaşayan bir yazarının 7 Ağustos 1996'da yayımlanan bir köşe yazısından, XIX. yüzyıl Osmanlı tarihinin en iyi uzmanlarından biri ve aynı zamanda şahsî dostum olan Prof. Dr. Roderic H. Davison'un 1996 yılı baharında Amerika'da vefat etmiş olduğunu büyük bir üzüntü ile öğrendim.

Prof.Dr. Davison'un, ünlü sadrazam Keçeci-zâde Fuad Paşa'ya karşı özel alâkası ***Belleten*** (XXIII/89, 1959, s. 119-139)'de çıkan ve ***The Question of Fuad Paşa's Political Testament*** adını taşıyan makalesi ile başlamıştı. Müteveffa R.H.Davison, bu araştırmasında, benim 1947'de ***İslâm Ansiklopedisi***'nde yayımlanan ***Fuad Paşa*** maddesinde kullanamadığım veya bilmediğim bir takım belgeleri de gözden geçirdikten sonra yazısının sonunda, adımı da zikrederek "Fuad Paşa'nın vasiyetnâmesinin kimin tarafından yazıldığını bilemiyoruz" şeklindeki görüşüme aynen katıldığını ifade ile yazısını bitiriyordu (s.139).

Müteveffa Prof.Davison, aradan uzun yıllar geçtikten sonra ***Encyclopedia of Islam (New edition,*** II, 934-936)'a yazdığı ***Fu'âd Pasha*** maddesinde de bu görüşünü aynen tekrarlıyordu.

1986 yılında Türk Tarih Kurumu, merhum Ord.Prof.Dr. M.Fuad Köprülü için (Fuad Köprülü'ye Armağan) adıyla bir kitap çıkarmağa karar verince Prof. Roderic H.Davison'dan da bir yazı istenmiş, o da ***The Last Days of Fuad Paşa (Fuad Paşa'nın son günleri)*** adlı çok değerli bir araştırmasını bu ***Armağan***'da basılmak üzere Türk Tarih Kurumu'na yollamıştı. Bu yazının son tashihi de 24.8.1988'de Davison tarafından basılası verilerek Kurum'a iade edilmişti. Ne yazık ki çeşitli sebeplerden dolayı bu ***Armağan*** ve dolayısıyla müteveffa Profesörün yazısı da bugüne kadar yayınlanamamıştır.

Ancak, R.H.Davison'un, kanaatimce büyük önem taşıyan bu küçük monografisinin bir sureti elimde bulunduğu için bu kısa yazımda, onun görüşlerini ilim âlemine aktarmağa çalışacağım.

---

* Türk Tarihi Kurumu Şeref Üyesi.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Aralık 1995, c.XIII, 202-205)'ne tarafımdan yazılan ***Fuad Paşa, Keçecizâde*** maddesinde, Davison'un yukarıda adı geçen araştırmasından yararlanarak, onun, sâdece Fuad Paşa'ya âit şu yeni görüşüne yer verilmişti:

"R.H. Davison, Paşa'nın ***Nice'***e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılışından ölümüne kadar geçen altı aylık sürede, sırasıyla Roma, Floransa ve Nice'de bulunurken de devlet işleriyle ilgisini kesmediğini, 5 Ocak 1869'a kadar Âli Paşa ve sadrazamın oğlu Paris sefiri Cemil Paşa ile yazışmaya devam ettiğini belirtmişti. Bu durum karşısında Davison, 3 Ocak 1869 tarihini kapsayan vasiyetnamesinin Fuad Paşa tarafından dikte ettirilmiş olabileceğini mümkün görmektedir".

Benim ***TD Vakfı İslâm Ansiklopedisi'***nde yayınlanan ***Fuad Paşa*** maddesinde Davison'un yukardaki yeni görüşüne yer verilmekle birlikte maddenin bibliyografyasında, benim müsveddemde yer almasına rağmen, Davison'un bu fikirlerini nereden aldığım hususu, bibiliyografyada makalesinin adı geçmediği için, müphem kalmıştı. Şimdi burada bu noktayı açıklığa kavuşturmakla bu meselenin halledildiğini sanıyorum.

Ama Roderic H. Davison'un araştırması sadece vasiyetname işine yeni bir görüş getirmekle kalmamaktadır. Prof. Dr. Davison, gerek Dışişleri Bakanlığı gerek Başbakanlık arşivindeki hiç kullanılmamış olan belgeler sayesinde, Hariciye Nâzırı Fuad Paşa'nın ağır kalp hastalığı dolayısıyla İstanbul'dan ayrılışından 12 Şubat 1869'da Nice'deki vefatına kadar geçen 6 ayın ilk beş ayında Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve Amerika'daki temsilcileriyle karşılıklı olarak yazışmaya devam ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Fuad Paşa, bu kadarla da iktifa etmemiş, Floransa'da iken, Yunanistan tarafından desteklenen Girit isyanı ile yakından ilgilenmiş ve bu meyanda Sadrazam Âli Paşa'ya 8 Aralık 1868'de Floransa'dan bir telgraf göndermişti. Sadrâzam da onun bu görüşlerini desteklediğini hemen ertesi gün yolladığı cevabî telgrafında kendisine bildirmişti. Fuad Paşa'nın, Âli Paşa'ya gönderdiği bir diğer telgraftan da, onun İtalya Kralı Victor Emanuel ile görüştüğünü, kralın, Osmanlı devletinin siyasetini tasvip ettiğini anlıyoruz.

Roderic H. Davison'a göre, Fuad Paşa, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, evvelâ Roma'ya gitmiş, burada Hotel de Rome'da kaldığı sırada Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın kızı Melek Hanım tarafından ziyaret edilmiş, Aralık 1868'de Roma'dan, o sıralarda İtalya'nın merkezi Floransa'ya geçmiş, burada Rüstem Bey vasıtasıyla, bütün olup bitenleri takip imkânını bulmuş, 13 Aralık'ta da buradan ayrılarak Nice'e geçmiştir. Fuad Paşa'nın Nice'deki hayatını, Davison'un araştırması sayesinde ayrıntılarıyla bilebiliyoruz.

Fuad Paşa, ölümüne tekaddüm eden altı ayı yurt dışında geçirmesine ve Safvet Paşa'nın da İstanbul'da kendisine vekâlet etmesine rağmen bu sürenin ilk beş ayını, Osmanlı devletinin dış siyasetiyle uğraşarak geçiren istisnâî bir devlet adamıdır.

Müteveffa Prof.Dr. Roderik H.Davison, Fuad Paşa'nın son günlerini tespit ettiği araştırmasıyla, şimdiye kadar meçhul kalmış bazı hususları açıklığa kavuşturmuştur. Bu itibarle, onun ancak özünü vermeğe çalıştığımız bu makalesi tam olarak yayınlanırsa XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi bakımından çok yararlı olacaktır.

Davison'un yıllardır Türkçeye tercümesi düşünülen, fakat bir türlü gerçekleştirilemeyen ***Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*** (Princeton 1963) adlı eseri de dilimize kazandırılırsa, bu XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi ve Tanzimat'ın bu devresi için çok faydalı bir şey olacağı gibi, ömrünü XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi çalışmalarına adayan bu mütevâzı ve çok kıymetli tarihçinin ruhunu da şâd edecektir.